

Bezbednost zaposlenih u vanrednim situacijama: epidemija zarazne bolesti Covid 19

MARIJA M. ŽIVANOVIĆ, Agencija za davanje saveta u vezi sa bezbednošću
Internos 2020, Šabac

Stručni rad
UDC: 331.45:[616.98:578.834(497.11)
DOI: 10.5937/tehnika2106860Z

Epidemija Covid 19 je dosegla neslućene razmere i izazvala katastrofalne posledice u svim sferama društva. Efekti ove epidemije su pogodili poslovne organizacije, tj. preduzeća i u Republici Srbiji. S obzirom da zarazna bolest Covid 19 ima karakter javne opasnosti, uvođenje vanrednih mera je bilo očekivano. Opasnost od ugrožavanja zdravlja zaposlenih je podstakla određene zahteve, koje je bilo neophodno ispuniti kako bi se ostvarili bezbedni uslovi za rad. Rad se zasniva na analizi bezbednosti zaposlenih u vanrednim okolnostima prouzrokovanih zaraznom bolešću Covid 19. Biće prikazani rizici i pretnje od Covid 19 i važnost primene propisanih mera zaštite u cilju ostvarivanja prihvatljivog nivoa bezbednosti i zdravlja na radu, kao značajnog segmenta kompleksne i dinamične korporativne bezbednosti.

Ključne reči: *epidemija zarazne bolesti Covid 19, vanredno stanje, vanredna situacija, zaposleni, bezbednost, bezbednost i zdravlje na radu*

1. UVOD

Pojave zarazne bolesti Covid 19 je pokrenula brojna zdravstvena i bezbednosna pitanja, uključujući i spremnost i pripremljenost za reagovanje u ovoj situaciji kako na nacionalnom, tako i na globalnom nivou. Nastale su promene u mnogim društvenim delatnostima. Funkcionisanje privrede na globalnom nivou je pogođeno posledicama njene pojave i širenja. Izbijanje zarazne bolesti Covid 19 je uslovalo proglašenje vanrednog stanja u Republici Srbiji u martu 2020. godine i propisivanje mera zaštite koje su imale uticaj na položaj zaposlenih. Uvođenje vanrednog stanja i restriktivnih mera je bilo prisutno u većem broju država u svetu. Potencijalna opasnost od zaražavanja i ugrožavanja života i zdravlja zaposlenih je inicirala sprovođenje posebnih mera bezbednosti i zdravlja u procesu rada. Nakon ukidanja vanrednog stanja, obaveze poslodavaca da primenjuju mere za sprečavanje pojave i širenja ove zarazne bolesti u cilju postizanja uslova bezbednog radnog okruženja se i dalje sprovode.

Adresa autora: Marija Živanović, Agencija za davanje saveta u vezi sa bezbednošću Internos 2020, Šabac, Ostoje Spuža 18

e-mail: zivanovicmarija@yahoo.com

Rad primljen: 19.08.2021.

Rad prihvaćen: 13.10.2021.

2. ZARAZNA BOLEST COVID 19 KAO IZAZOV ZA PROCES RADA U PREDUZEĆIMA

Prvi zvanično registrovani slučajevi obolelih osoba u decembru 2019. godine u Vuhanu u Kini, nisu ukazivali da će ubrzo biti proglašena pandemija Covid 19. Iako su brojne pandemije i velike epidemije deo istorije sveta, države nisu bile dovoljno pripremljene za suočavanje sa posledicama pandemije zarazne bolesti Covid 19. Poslovne organizacije, odnosno preduzeća su se suočili sa ozbiljnim zdravstvenim, bezbednosnim i ekonomskim izazovima.

Zakodnodavac je definisao vanrednu situaciju kao „stanje koje nastaje proglašenjem od nadležnog organa kada su rizici i pretnje ili nastale posledice po stanovništvo, životnu sredinu i materijalna i kulturna dobra takvog obima i intenziteta da njihov nastanak ili posledice nije moguće sprečiti ili otkloniti redovnim delovanjem nadležnih organa i službi, zbog čega je za njihovo ublažavanje i otklanjanje neophodno upotrebiti posebne mere, snage i sredstva uz pojačan režim rada“ [9]. Primena posebnih mera je imala za cilj da smanji verovatnoću pojave, odnosno širenja opasnosti od ove zarazne bolesti među zaposlenima. Organizacija rada u ovakvim okolnostima je predstavljala izazov za mnoge poslodavce. Kao osnovne karakteristike ili obeležja organizacije se mogu navesti: „cilj, odnosno zadatak koji se želi ostvariti, usklađenost resursa organizacije i njihova racionalna upotreba, a

fokus je na uspostavljanju pravilnih odnosa između pojedinih delova organizacije, delova i organizacije u celini“ [5]. Na početku epidemije i proglašenja vanrednog stanja u celoj državi, koje je trajalo od 15. marta do 6. maja, kao glavna prepreka u ostvarivanju cilja, tj. prihvatljivog nivoa bezbednosti zaposlenih, se ispoljila usklađenost resursa i njihova upotreba. U ovom kontekstu se izdvajaju materijalni resursi u smislu opreme i sredstava za ličnu zaštitu na radu. Nedovoljne količine zaštitnih maski, rukavica i dezinfekcionih sredstava na svetskom tržištu su predstavljale problem u preduzimanju preventivnih mera za postizanje bezbednih uslova rada. Zabrana kretanja u određenim vremenskim periodima za vreme vanrednog stanja je zahtevala dodatan napor u organizovanju radnih smena zaposlenih u delatnostima za koje je karakterističan smenski rad. Prepreke sa kojima su se susretali radni kolektivi su bila i odsustva zaposlenih usled određivanja mere karantina zbog kontakta sa obolelim osobama, oboljevanja, prelaska državne granice ili drugih razloga. Epidemija je prouzrokovala i stresne situacije kod zaposlenih i promene u njihovom emocionalnom i socijalnom ponašanju. Nepripremljenost za reagovanje na ovu opasnost je uticala na pojavu straha i panike. Od poslodavaca se očekivalo da obezbede pružanje jasnih i pravovremenih informacija zaposlenima u vezi sa rizikom od Covid 19 i merama za njegovo sprečavanje. Ovo pitanje je bilo od posebnog značaja u preduzećima koja imaju veliki broj zaposlenih.

Ekonomске posledice Covid 19, odnosno uticaj krize na privredni rast je značajno pitanje koje se doводи u neposrednu vezu sa bezbednošću zaposlenih. Uprkos svemu na vlasnicima, menadžerima, rukovodiocima i odgovornim licima za bezbednost i zdravlje na radu je zadatak da u skladu sa mogućnostima i zakonskim obavezama prilagode i organizuju proces rada na bezbedan način za zaposlene. Alherian i drugi smatraju da „većina organizacija u svetu trenutno nastoji da uspostavi ravnotežu između tih elemenata na visoko konkurentnom tržištu, ne samo za prevazilaženje ekonomske i ekološke krize, već i za sticanje mnogih drugih koristi kao što su poboljšanje organizacionih performansi, povećanje fleksibilnosti proizvodnih kapaciteta, visoke operativnosti, efikasnosti, poboljšanih zdravstvenih i bezbednosnih aspekata...” [1]. Može se zaključiti da su se u periodu krize izazvane epidemijom manifestovali brojni rizici po bezbednost zaposlenih, čije minimiziranje i unapređenje postojećeg stanja bezbednosti predstavljaju neizostavni deo savremenog dinamičnog poslovanja preduzeća.

3. PRIMENA PROPISANIH MERA ZAŠTITE

Međunarodna organizacija rada je na početku izbijanja epidemije izdala smernice za reagovanje u

ovoj situaciji. Jedna od prvih smernica u njihovom vodiču je „da bi poslodavci trebalo da prate savete nacionalnih i lokalnih organa vlasti, uključujući i one o organizaciji rada i prenoše ključne informacije zaposlenima” [7]. Autonomija država u vezi sa propisivanjem mera zaštite, donošenjem odluka o zabrani i ograničenju kretanja, karantinu i sličnim pitanjima je ovog puta došla do izražaja. Svetska zdravstvena organizacija daje preporuke u borbi protiv ove bolesti, a nosioci vlasti u svakoj državi su donosioci odluka koje su obaveznog karaktera na njenoj teritoriji. Ove odluke vlasti moraju da poštuju sva pravna lica i preduzetnici koji posluju na njenoj teritoriji.

pozivajući se na član 9. stav 1. Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu („Sl. glasnik RS”, br. 101/05, 91/15 i 113/17 – dr. zakon), prema kojem je „poslodavac dužan da obezbedi zaposlenom rad na radnom mestu i u radnoj okolini u kojima su sprovedene mere bezbednosti i zdravlja na radu“ [10], zaključuje se da su mere sprečavanja i otklanjanja rizika od zarazne bolesti Covid 19 obavezne za sve poslodavce. Detaljnije instrukcije za sprovođenje mera bezbednosti i zdravlja na radu u uslovima proglašene epidemije su navedene u Pravilniku o preventivnim merama za bezbedan i zdrav rad za sprečavanje pojave i širenja epidemije zarazne bolesti („Sl. glasnik RS”, br. 94/2020). Ovaj Pravilnik je stupio na snagu u julu 2020. godine, a poslodavci su imali rok od mesec dana da donesu Plan primene mera za sprečavanje pojave i širenja epidemije zarazne bolesti, kojim se definišu preventivne mere i aktivnosti, njihovo sprovođenje i načini za kontrolu sprovođenja, kao i procedure u slučaju pojave epidemije zarazne bolesti.

Na početku epidemije su se ispoljile određene prepreke u vezi sa postizanjem jedinstvenog pristupa primeni mera zaštite od Covid 19. Usklađivanje efikasne organizacije rada sa sprovođenjem osnovnih mera zaštite, poput uvođenja pojačanih higijenskih pravila, u vidu redovnog održavanja higijene i dezinfekcije radnih i pomoćnih prostorija, kao i njihovog provetranja, korišćenja zaštitnih maski i rukavica na pravilan način, kao i smanjenja fizičkih kontakata i održavanja fizičke distance u cilju postizanja uslova za bezbedan rad zaposlenih je bilo zahtevno za mnoga preduzeća. Nepostojanje jedinstvenih procedura u vezi sa primenom mera bezbednosti i zdravlja na radu zaposlenih su otežavali njihovo sprovođenje u uslovima epidemije.

U ovoj situaciji su naročito bili ugroženi zaposleni u preduzećima koji su zbog svoje prirode posla ostvarivali kontakt sa većim brojem osoba ili potencijalno kontaminiranim predmetima. U cilju održavanja distance između zaposlenih, preduzeća su uložila određene finansijske resurse u nabavku i ugradnju pleksiglas ploča i sličnih materijala koja treba da posluže

kao barijere u kancelarijskim prostorima, kantinama, itd.

3.1. Prepreke u vezi sa korišćenjem ličnih zaštitnih sredstava

Korišćenje sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu kao osnovni princip prevencije u praksi može biti praćen otporom zaposlenih u vezi sa njihovom pravilnom upotrebom. Zaštitne maske se često nepravilno nose, odnosno tako da ne pokrivaju nos i usta. Neadekvatno korišćenje zaštitnih maski, vizira ili drugih ličnih zaštitnih sredstava se uglavnom manifestuje zbog osećaja nelagodnosti, neprijatnosti, nepoštovanja higijenskih pravila ili određenih ličnih uverenja i stavova.

Pružanje dodatnih objašnjenja i izdavanje uputstva i instrukcija zaposlenima o zdravstvenim efektima i značaju pravilnog korišćenja ovih ličnih zaštitnih sredstava, ali i primena određenih sankcija usled nesprovođenja ove obaveze su načini za prevazilaženje postojećih prepreka vezi sa njihovim korišćenjem,

3.2. Rad od kuće

Članom 2. Uredbe o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja („Sl. glasnik RS”, br. 16/20), „poslodavac je dužan da omogući zaposlenima obavljanje poslova van prostorija poslodavca (rad na daljinu i rad od kuće), na svim radnim mestima na kojima je moguće organizovati takav rad u skladu sa opštim aktom i ugovorom o radu” [11]. Rad od kuće nije bio nepoznanica u našem privatnom sektoru. Epidemija zarazne bolesti je uticala da se mnogo većem broju zaposlenih omogući rad od kuće.

Primarni cilj organizovanja rada od kuće za zaposlene u skladu sa opisom radnih zadataka i aktivnosti i organizacijom rada je da se smanji njihova izloženost zaraznoj bolesti. Zanimljiv je statistički podatak da se u Sjedinjenim Američkim Državama 37% poslova može u potpunosti obavljati od kuće, kao i da se ovaj broj izražen u procentima menja u zavisnosti od razvijenosti država u svetu [4]. Na mogućnost obavljanja poslova od kuće uticaj ostvaruju i tehnološki napredak, razvijenost države i korporativne kulture.

Rad od kuće ne podrazumeva potpunu zaštitu sa aspekta bezbednosti. Postoje i drugi rizici koji mogu ugroziti bezbednost i zdravlje zaposlenih u ovom prostoru. Uprava za bezbednost i zdravlje na radu u okviru Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja RS je u januaru 2021. godine objavila Vodič za bezbedan i zdrav rad od kuće u kojem su date određene smernice i preporuke za postizanje uslova bezbednog rada [8]. Zahvaljujući prednostima savremenih tehnologija, poslovni sastanci se mogu održavati elektronskim putem, a službena putovanja se odlažu u zavisnosti od eksplozivnosti epidemije.

4. UKIDANJE VANREDNOG STANJA NE ZNAČI ZAVRŠETAK EPIDEMIJE

Ukidanje vanrednog stanja na teritoriji Republike Srbije zapravo nije dovelo do kraja epidemije, koja i danas prisutna. Tokom vanrednog stanja, broj zaraženih osoba je bio pod kontrolom. U zavisnosti od dinamičnosti situacije sa širenjem infekcije, u pojedinim mestima se proglašava vanredna situacija na lokalnom nivou. Preduzeća imaju obavezu da prate i primenjuju odluke lokalnih nosioca vlasti, jer posluju na teritoriji te lokalne samouprave. Neretko su se te odluke i ostali propisi odnosili na mere u vidu ograničenja u vezi sa okupljanjem lica u zatvorenom prostoru, držanja fizičke distance, obaveznog nošenja zaštitne maske u zatvorenom i na otvorenom prostoru, ograničenja radnog vremena i slično. Osim zaštitnih maski, mnoga preduzeća su obezbedila zaposlenima i korišćenje vizira. Mere su pooštrevane shodno povećanju broja zaraženih osoba Covid 19 na području grada, tačnije lokalne samouprave.

Jedna od značajnih preventivnih mera, koja se i dalje primenjuje u preduzećima se odnosi na merenje telesne temperature zaposlenih pre dolaska na posao. Ovu aktivnost najčešće sprovode službenici obezbeđenja ili lica odgovorna za sprovođenje poslova bezbednosti i zdravlja na radu. U slučaju da zaposleni ima povišenu temperaturu ne odobrava mu se ulazak u preduzeće, već se upućuje da se javi u zdravstvenu ustanovu. Veliki broj preduzeća je neretko nakon kolektivnih godišnjih odmora organizovao testiranja zaposlenih na Covid 19 pre početka rada. Ukoliko bi neko od zaposlenih bio pozitivan, ne bi mogao da radi. Nakon što dobije pozitivan rezultat testa, zaposleni treba odmah da potraži lekarsku pomoć u nadležnoj zdravstvenoj ustanovi. Ova aktivnost u sklopu preventivnih mera i aktivnosti je naročito imala pozitivan efekat prilikom otkrivanja asimptomatskih slučajeva. Na sličan način preduzeća organizuju i aktuelnu vakcinaciju zaposlenih. Mnoga preduzeća koja imaju veći broj zaposlenih su u saradnji sa institutima za javno zdravlje i drugim nadležnim ustanovama omogućili zaposlenima koji žele da se vakcinišu da to obave u krugu preduzeća.

5. PERSPEKTIVE

Svet se i dalje suočava sa izazovima i posledicama pandemije. Iako je proces vakcinacije stanovništva protiv zarazne bolesti Covid 19 u toku, osnovne mere zaštite su i dalje obavezne. Upravljanje rizicima u savremenom neizvesnom poslovnom okruženju podrazumeva pronalaženje strategija za uspešno vođenje preduzeća. Jedna od strategija se odnosi na aktivnosti smanjenja i izbegavanja rizika. Ove aktivnosti se najčešće primenjuju u borbi protiv Covid 19. Suočavajući

se sa navedenim izazovima, preduzeća bi trebalo da između ostalog uvide značaj postojanja i razvoja bezbednosne kulture, „u koju treba ulagati dugoročno, jer kada bezbednosna kultura u jednoj organizaciji postane održiva, ona transformiše bezbednost iz kratkoročnog događaja u proces koji omogućava dugoročnu sigurnost“ [2]. Bezbednost zaposlenih se može percipirati kao jedna od značajnih i kompleksnih funkcija menadžmenta koju treba unapređivati. Ulaganje u bezbednost zaposlenih ne treba da ima alternativu. Dragan i Miljan Cvetković smatraju da bi „kvalitet zaštite na radu trebalo smatrati funkcijom opšteg uspeha u poslovanju i generisanju profita“ [3]. Na preduzećima je da pronađu uravnotežen pristup između bezbednosnih zahteva prouzrokovanih epidemijom i željene dobiti.

5. ZAKLJUČAK

Proglašavanje vanrednog stanja na nivou države, odnosno vanredne situacije na nivou lokalne samouprave je zasnovano na uvođenju posebnih mera i primene sredstava u cilju zaštite javnog zdravlja od širenja zarazne bolesti Covid 19. Bezbednost zaposlenih je postalo prioritarno pitanje u procesu upravljanja preduzećem. Ostvarivanje bezbednih uslova za rad zaposlenih u nameri da se zaštiti njihovo zdravlje je od značaja za obavljanje radnih aktivnosti. S obzirom na razmeru i dužinu trajanja epidemije Covid 19, njeni negativni ekonomski i finansijski efekti su očekivani. Ipak, nisu svi privredni sektori pogođeni istim intenzitetom negativnih efekata Covid 19. Ekonomski faktori oblikuju bezbednost preduzeća, pa je prevazilaženje mogućih ekonomskih nestabilnosti i finansijskih problema bitno i za ostvarivanje bezbednosti. Oslanjajući se na mišljenje Elizabete Ristanović „da je možda ova pandemija, koliko god bila ozbiljna po značaju i posledicama, samo uvertira za ozbiljnije pretnje sa kojima se u budućnosti možemo suočiti“ [6], može se zaključiti da sprovođenje analize pripremljenosti za reagovanje u ovakvim situacijama, propuštenih prilika, uočavanja slabosti i mogućih šansi predstavlja neophodnu strategiju mnogih preduzeća.

LITERATURA

- [1] Alherian NMS, Spasojević-Brkić VK, Perišić MB, Alsharif AM. Integrated risk management model implementation's contextual dependence on company size, *Tehnika*, Vol. 71, No. 3, pp. 361-366, 2021.
- [2] Pendić Z. R, Pendić R. Z, Jakovljević B. B, Vujotić Lj. B, Gajić L. T. Gde je mesto korporativne bezbednosti/sigurnosti u organizacionoj strukturi organizacije - jedan pristup. *Tehnika*, vol. 74, no. 5, pp. 741-750, 2019.
- [3] Cvetković D, Cvetković M. Zaštita na radu i zdravlje - sistem sa proaktivnom strukturom, *Facta universitatis - series: Working and Living Environmental Protection*, Vol. 10, No. 1, pp. 69-78, 2013.
- [4] Dingel J. I, Neiman B. How many jobs can be done at home? *Journal of Public Economics*, Vol.189, No. 104235, 2020.
- [5] Keković Z, Savić S, Komazec N, Milošević N, Jovanović D. *Procena rizika u zaštiti lica, imovine i poslovanja*, Centar za analizu rizika i upravljanje krizama, Beograd, p. 74, 2011.
- [6] Ristanović E. Zdravstveni i bezbednosni aspekti kovida 19, u Zborniku radova sa nacionalne naučne konferencije - *Zarazne bolesti kao globalni bezbednosni izazov pandemija Covid 19: stvarnost i posledice*, Beograd, pp. 55-60, jul/decembar 2020.
- [7] International Labour Organization. Vodič za poslodavce o upravljanju radnim okruženjem u uslovima epidemije COVID-19. 2020 [citirano 9.8.2021]. dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_dialogue/act_emp/documents/publication/wcms_745251.pdf
- [8] Uprava za bezbednost i zdravlje na radu. Vodič za bezbedan i zdrav rad od kuće. Beograd; 2021 [citirano 12.8.2021]. dostupno na: <https://www.min-rzs.gov.rs/sites/default/files/2021-01/%D0%92-%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BD%20%D1%80%D0%B0%D0%B4%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%BA%D1%83%D1%9B%D0%B5.pdf>
- [9] Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama, „Sl. glasnik RS“, br. 87/2018
- [10] Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, „Sl. glasnik RS“, br. 101/2005, 91/2015 i 113/2017 - dr. zakon
- [11] Uredba o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja, „Sl. glasnik RS“, br. 16/20

SUMMARY

SECURITY OF EMPLOYEES IN EMERGENCY SITUATIONS: COVID-19 EPIDEMIC

The Covid 19 epidemic has reached unprecedented proportions and caused catastrophic consequences in all spheres of society. The effects of this epidemic have affected business organizations, namely companies in the Republic of Serbia as well. Considering that the infectious disease Covid 19 has the character of a public danger, taking emergency measures was expected. The potential threat to the life and health of employees launched certain requirements, which were necessary to meet in order to achieve safe working conditions. The paper is based on the analysis of security of employees in emergency circumstances caused by infectious disease Covid 19. The risks and threats of Covid 19 and the importance of applying prescribed protection measures in order to achieve an acceptable level of safety and health at work, as a significant segment of complex and dynamic corporate security.

Key Words: Covid 19 epidemic, state of emergency, emergency, employees, security, health and safety at work